

- tion: Philosophy and linguistics.*
Bristol: Thoemmes.
- HYMES, DELL 1964: Introduction: Toward ethnographies of communication. – *American anthropologist*, erikoisjulkaisu 66, 3, osa 2.
- LARSEN-FREEMAN, DIANE 1997: Chaos/complexity science and second language acquisition. – *Applied linguistics* 18 s. 141–165.
- LEKTORSKY, V. A. – ENGSTRÖM, YRJÖ (toim.) 1990: *Activity: theories, methodology & problems*. Orlando: Paul M. Deutsch Press.
- LONG, MICHAEL 1996: The role of linguistic environment in second language acquisition. – W. C. Ritchie & T. K. Bhatia (toim.), *Handbook of second language acquisition* s. 413–468. San Diego: Academic Press.
- 1997: Construct validity in SLA research. – *Modern language journal* 81 (iii) s. 318–323.
- MALINOWSKI, BRONISLAW 1961 [1922]: *Argonauts of the Western Pacific*. New York: E. P. Dutton.
- OCHS, ELINOR 1988: *Culture and language development: Language acquisition and language socialization in a Samoan village*. Cambridge: Cambridge University Press.
- OCHS, ELINOR – SCHIEFFELIN, B. B. 1995: The impact of language socialization on grammatical development. – Paul Fletcher & Brian McWhinney (toim.), *The handbook of child language* s. 73–94. Oxford: Blackwell.
- RUTHERFORD, WILLIAM 1987: *Second language grammar: Learning and teaching*. London: Longman.
- WOLF, GEORGE – LOVE, NIGEL (toim.) 1997: *Linguistics inside out: Roy Harris and his critics*. Amsterdam: Benjamins.

SYVÄLLINEN TUTKIMUS KAKKOSKIELISESTÄ VUOROVAIKUTUKSESTA

Salla Kurhila *Co-constructing understanding in second language conversation*. Helsinki: University of Helsinki 2003. 335 s. ISBN 952-91-5974-9.

Salla Kurhilan väitöskirjassa *Co-constructing understanding in second language conversation* on 317 sivua ja lähdeluettelo. Johdannon, yhteenvedon ja lyhyen, korjaamista käsittelevän luvun lisäksi kirjassa on kolme päälukua, joiden aiheet ovat toisen korjaaminen, sanahaut ja ymmärrystarjoukset. Tutkimusaineistona on 16 tuntia »autenttista keskustelua erilaisissa institutionaalisissa ja arkitilanteissa» (s. 18). Aineisto on kerätty Suomessa.

Kirjan nimi viittaa kahteen eri tutkimusalaan, toisen kielen oppimiseen ja keskusteluanalyysiin. Käsitellen tässä arviossani väitöskirjan merkitystä näiden kahden alan kannalta.

TOISEN KIELEN OPPIMINEN

Toisen kielen oppimisen tutkimus on eriytynyt omaksi tutkimushaarakseen soveltavan kielitieteen piiristä, ja sen pääpiirteet

ovat peräisin chomskylaisesta sääntöihin perustuvasta kieliopista. Kielen kaikkien rakenteiden luettelemisen sijaan kielitieteilijä voi kuvata kieliopin, joka synnyttää kaikki kielen rakenteet. Tästä alkoi kieliopin ymmärtäminen dynaamisena ilmiönä.

Käsitystä luovasta, sääntöihin perustuvasta kieliopista sovellettiin kielenoppimiseen »välikielihypoteesin» muodossa. Sen mukaan kielenoppija omaksuu kieliopin sääntöjä jo alusta lähtien. Hänen kielensä saattaa vilistä virheitä, mutta virheet ovat vain seurausta ja merkki siitä, että kielioppi kehittyy. Opettajan on siis ymmärrettävä, millaisessa vaiheessa oppijan kielioppi on voidakseen järjestää opetusmateriaalin ja -menetelmät siihen sopiviksi. Välikieliteoriasta nykyaikaisen kielenopetuksen miljoonabisnes sai tuekseen nykyaikaisen teorian, joka joidenkin mukaan oli aivan oma tieteenalansakin.

Välikieli oli tärkeä innovaatio, mutta sillä oli kääntöpuolensa: välikieli on kognitiivinen käsite. Kielenoppimisen tutkimus otti esikuvakseen psykologian, ja siitä tuli soveltavaa psykologiaa. Toisen kielen oppimisen tutkimuksissa otettiin käyttöön testausmenetelmät, ryhdyttiin tekemään kontrolloituja, kokeellisia tutkimuksia ja kehitettiin lukuisia malleja ja »teorioita» siitä, miten kieli siirtyy puhujan päähän. Tässä asetelmassa avaintermiksi tuli kompetenssi, kyky generoida kielen muotoja. Kielen käyttö, performanssi, oli merkityksetöntä, koska se chomskylaisen näkemyksen mukaan on pelkkää degeneroitunutta kompetenssia.

Kurhilan kirjan nimi ei kuitenkaan viittaa toisen kielen oppimiseen vaan toisella kielellä käytäviin keskusteluihin. Siten hänen työnsä edustaa alan uutta suuntausta. Sen takana ovat ensinnäkin Claire Kramschin ja Leo van Lierin tapaiset tutkijat, jotka ovat kiinnostuneita toisen kielen ekologiasta eli siitä, kuinka kieltä opitaan

— ekologisesti — vuorovaikutuksessa ja vuorovaikutuksen kautta. Toisekseen uuden suuntauksen taustalla on ryhmä tutkijoita, joiden tutkimus perustuu vygotskilaiseen ja bahtinilaiseen ajatteluun. Näistä tutkijoista esimerkiksi James Lantolf ja Joan Kelly Hall ovat puoltaneet uutta tasapainoa, jossa kielen käyttöä ja oppimista ei enää erotettaisi toisistaan. Kolmas ryhmä tulee keskustelunanalyysin puolelta ja on kiinnostunut ennen kaikkea siitä, mitä ihmiset tekevät käyttäessään muuta kuin ensimmäistä kieltään.

Kurhila kuuluu tähän kolmanteen ryhmään: hän on kiinnostunut kakkoskielisen vuorovaikutuksen empiriasta; samalla häntä kuitenkin tietyssä määrin kiinnostaa myös kielenoppiminen ja -opetus. Kurhilan kirja käsittelee sellaisten ihmisten kielenkäyttöä, joilla kielenoppimisprosessi on vielä käynnissä. Toistaiseksi emme tiedä kovin paljon siitä, mitä kielenoppijat kielellä tekevät, koska toisen kielen oppimista käsittelevissä tutkimuksissa — psykologiasta lainattuine metodeineen — ei ole viitsitty siihen perehtyä.

Kurhilan kirja on siis erinomainen esimerkki kakkoskielisiä keskusteluja käsittelevästä uudesta tutkimuksesta, jota yhä useammat tutkijat eri puolilla maailmaa harjoittavat. Se antaa toisen kielen oppimista käsitteleville tutkimuksille uuden sosiolingvistisen ulottuvuuden ja vaikuttaa siten tutkimuskysymyksiin, metodeihin, aineistoihin ja lopulta myös kielen opetusta koskevaan teoriaan.

KESKUSTELUNANALYYSI

Toinen tutkimusala, johon kirjan nimi viittaa, on siis keskustelunanalyysi. Keskustelunanalyysissä keskustelu ymmärretään osallistujien yhteiseksi saavutukseksi ja merkityksen ja ymmärtämisen ajatellaan rakentuvan vuorovaikutuksessa eli niitä ei

▷

monia muotoja, joita voitaisiin korjata, mutta vain joitakin niistä korjataan. Tästä herää kysymys, miksi osa korjataan ja osaa ei. Kurhilan mukaan korjaukset kasaantuvat tietynlaisiin ympäristöihin, ja hän kuvaa näitä ympäristöjä. Hän toteaa, että keskustelijoilla on selvä taipumus minimoida mahdolliset peräkkäiset häiriöt, joita korjaukset voivat aiheuttaa. Eräs minimoinnin keino on upottaa korjaus keskustelun seuraavaan toimintoon.

Avoimiakin korjauksia on, mutta ne tehdään tavoilla, jotka häiritsevät keskustelua mahdollisimman vähän. Kurhila kutsuu niitä ohimennen (*en passant*) tehdyiksi korjauksiksi. Yleensä niitä tekevät syntyperäiset puhujat, jotka ovat kielen asiantuntijoita. Näissäkin korjauksissa näkyy suuntautuneisuus meneillään olevaan toimintaan. Avoimia korjauksia esiintyy myös silloin, kun ei-syntyperäinen puhuja epäröi puheessaan. Silloin korjauksissa käytetään yleensä partikkeleita, jotka suuntaavat käynnissä olevaa vuorovaikutusta.

Avoimet korjaukset tehdään hyvin lyhyinä sekvensseinä, mikä poikkeaa syntyperäisten puhujien välisestä keskustelusta, jossa korjaukset voivat johtaa pitkittyneisiin neuvotteluihin. Hyväksymällä suorat korjaukset ei-syntyperäinen puhuja sopeutuu syntyperäisen puhujan »kaikkiällä läsnä olevaan identiteettiin» kielen asiantuntijana. Tätä syntyperäisen puhujan identiteettiä ei aina tehdä merkitykselliseksi, vaikka toisaalta siitä voi tehdä merkityksellisen milloin tahansa. Kolmannessa luvussa havainnollistetaan oivallisesti intersubjektiviisuuden ja muotoon suuntautuneisuuden välistä vuorovaikutusta. »Kaikkiällä läsnä olevan identiteetin» käsitteen avulla selitetään, miksi korjaukset tehdään eri tavalla syntyperäisen ja ei-syntyperäisen puheessa. Luvulla on paljon annettavaa käynnissä olevaan tutkimukseen, joka koskee korjauksia monikielissä keskusteluissa.

Sanojen hakemista käsittelevässä neljännessä luvussa on vakuuttava kuvaus vuorovaikutuksellisista sanahauista, jotka Kurhila on nimennyt erityisiksi tutkimuskohteikseen. Etenkin tässä luvussa käy ilmi, että Kurhila pitää katsetta osallistujien pääasiallisena resurssina. Luvussa kuvataan kolme erityyppistä ratkaisua, joihin ei-syntyperäinen puhuja voi päätyä etsiessään oikeata sanaa: hän voi valita lainasanan, mukauttaa sanan suomen kieleen tai rakentaa hakunsa sanojen semanttisen läheisyyden varaan. Kurhila osoittaa, että vaikka ensimmäinen tapa sujuu ongelmitta (puhuja tuottaa lainasanan ja syntyperäinen puhuja ehdottaa mahdollista käännöstä), tilanne on hankalampi, jos ei-syntyperäinen puhuja käyttää ongelman ratkaisuun toisen kielen ainesta. Silloin tavoite on epäselvempi: ei-syntyperäisellä puhujalla on tieto tarvittavasta sanasta, kun taas syntyperäisellä puhujalla on lingvistinen kompetenssi. Kolmannessa tekniikassa haku rakennetaan semanttisen läheisyyden varaan, useimmiten jonkin toisen sanan negaation avulla.

Hyvin kiinnostavia esimerkkejä ovat haut, joissa ei-syntyperäinen puhuja hakee kieliopillisesti oikeaa muotoa, kun taas syntyperäinen puhuja on suuntautunut intersubjektiviisuuteen. Erilainen suuntautuminen voi johtaa vuorovaikutuksen epäjohdonmukaisuuteen, etenkin jos syntyperäinen puhuja on suuntautunut johonkin institutionaaliseen tavoitteeseen, kuten lomakkeen täyttämiseen, ja ei-syntyperäinen puhuja yrittää tuottaa kieliopillisesti oikean muodon. Näissä tapauksissa syntyperäinen puhuja ei omaksu kaikkiällä läsnä olevaa rooliaan oikean muodon aikaan saamiseksi. Tämä havainto on hyvin olennainen sen keskustelun kannalta, jota käydään toisen kielen oppimisen tutkimuksessa vuorovaikutuksen merkityksestä kielennäköiselle, ja samalla se on selvästi yksi Kurhilan tutkimuksen tärkeimmistä tuloksista.

▷

Viidennessä luvussa kuvataan ymmärrystarjouksia. Korjausten ja sanahakujen tapaan tässäkin on kyseessä tekniikka, joka paikkaa intersubjektiivisuutta. Puhekumppani voi eri tavoin ilmaista ymmärtävänsä aiemman lausuman. Kurhila osoittaa, että ymmärrystarjoukset voivat suuntautua eteenpäin ja taaksepäin, eli ne voivat muotoilla uudelleen edellisen vuoron tarkoitusta tai tulosta tai ilmaista jonkin aiemman vuoron mahdollista seurausta ja siten viedä vuorovaikutusta eteenpäin. Ymmärrystarjoukset toimivat samassa ympäristössä kuin korjaukset.

Viimeisessä luvussa esitetään tiivistelmä tutkimuksen pääkohdista. Kurhila ilmaisee hyvin selkeästi ei-syntyperäisyyttä koskevan näkemyksensä, joka poikkeaa toisen kielen oppimisen tutkimuksen piirissä esitetyistä. Lisäksi hän esittää kantansa selvemmin kuin aiemmin on esitetty kakkoskielistä vuorovaikutusta käsittelevässä keskustelunanalyysiin pohjautuvassa tutkimuksessa. ■

JOHANNES WAGNER

Sähköposti: jwa@language.sdu.dk

Suomennot: Terhi Vartia, Valtasana

KAKSI KIRJAA KIELTEN KATOAMISESTA

David Crystal *Language death*. Cambridge: Cambridge University Press 2000. 198 s. ISBN 0-521-65321-5.

Daniel Nettle ja Suzanne Romaine *Vanishing voices: The extinction of the world's languages*. Oxford: Oxford University Press 2000. 241 s. ISBN 0-19-513624-1.

David Crystalin *Language death* on selkeä ja helppotajuinen johdatus kielten katoamisen problematiikkaan. Kirjansa ensimmäisessä luvussa Crystal esittelee yksityiskohtaisia arvioita maailman kielten tilanteesta: maailmassa puhutaan tällä hetkellä noin kuutta tuhatta kieltä, mutta sadan vuoden kuluttua niistä lienee jäljellä 600–3 000. Seuraavaksi Crystal käsittelee sitä, miksi kielten katoamisesta pitäisi huolestua, minkä jälkeen hän siirtyy analysoimaan kielten katoamisen syitä. Kirjansa loppuosan hän käyttää uhanalaisten kielten pelastusstrategioiden esittelyyn.

Crystalin kirjan kanssa hyvin samantyyppisen teoksen *Vanishing voices: The*

extinction of the world's languages ovat kirjoittaneet Daniel Nettle ja Suzanne Romaine. Se on monipuolinen, perusteellinen ja runsain esimerkein havainnollistettu esitys. Kielten katoamisesta piiryy konkreettinen kuva, jossa keskeisiä ovat inhimilliset tekijät — ihmiset eivät ole pelkästään numeroita tilastoissa, vaan lukijan kaltaisia järkeviä olentoja. Kirjassa kuvataan runsaasti tosielämän tilanteita, joissa lukijakin vaihtaisi rakkaan äidinkieltänsä vieraseen kieleen. Samalla lukijalle valkenee, että maailmassa on tuhansia ihmisiä juuri tällä hetkellä vastaavanlaisessa tilanteessa. Kielten katoaminen yhdistyy vakuuttavasti luonnon tuhoutumiseen, ihmisoikeusrikko-